

АРХЕТИП ЖІНКИ В УКРАЇНСЬКІЙ КУЛЬТУРНІЙ ТРАДИЦІЇ

Бакланова Н. М., Степанюк А.

Величезний інтерес представників гуманітарних та природничих наук (психоаналітиків, культурологів, філософів, соціологів, фізиків тощо) до проблеми культурних архетипів пояснюється, передовсім, усвідомленням зв'язку людини з космосом, вищими силами, інформаційним полем, визнанням «духовно-наукових істин». Так, К. Г. Юнг звертав увагу на здатність архетипів до самовираження як «культурних символів» - «важливих складників ментального устрою», що визначають особливості поведінки, мислення, розуміння світу певної етноспільноти, внутрішню єдність її культури та взаєморозуміння [2]. Якщо, за К. Юнгом, культурні архетипи – це колективне позасвідоме, ті найглибші пласти людської психіки, де зберігаються сліди біологічно закодованих і переданих спадково на фізіологічному рівні первісних форм осягнення світу, основи створення почуттів і образів, які виробились у процесі загальнолюдського розвитку, то на думку сучасних учених, це – структуровані первинні уявлення, які репродукуючи позасвідомі порухи душі людини, проявляються на поверхні її свідомості у вигляді образів, символів, освоєння яких і маніпулювання якими супроводжується найсильнішими спалахами психічної енергії. На думку В. Ятченко, культурні архетипи це-образи-символи, котрі знаменують первинні організуючі форми адаптації людини до навколишнього світу; А. Забіяко – це базисні елементи культури, що формують константні моделі духовного життя. Аналіз культурних архетипів, як звертає увагу вітчизняний філософ С. Кримський, представляє достатньо адекватний метод дослідження менталітету, праісторії та майбутнього соціумів. На його думку, цей метод володіє потужними теоретико-пізнавальними можливостями – від дослідження ментальностей великих соціальних спільнот до корекції психічного стану індивідуума [1].

Дослідження специфіки «національних образів світу», що ними виступають культурні архетипи, особливо актуальне для України, оскільки може розглядатись як теоретична основа відродження національної культури і свідомості нації. Вивченню архетипів в українській культурі присвячені роботи С. Кримського, В. Ятчанка, Н. Лисюк, О. Ливинської, І. Моїсеєва, Л. Дяченко, А. Кирилюка, О. Гуцуляка, Е. Колесник та інших. Водночас проблема вияву архетипів у національній культурі донині залишається відкритою. Це пов'язано, передовсім, із теоретичною «розмитістю», неоднозначністю поняття архетип, відсутністю у світовій науці загальноприйнятої теорії архетипу, єдиної точки зору на генезу цього феномену. Немає чіткої класифікації архетипів. Поняття архетип вживається в різних значеннях, часто ототожнюється із поняттями архетипний образ, архетипний мотив, культурний архетип, символ.

На думку науковців, серед архетипів українського народу перше місце посідає архетип жінки-матері, що став важливим у формуванні ментальних настанов українців і є основою етнічної доміанти українського національного характеру, оскільки пов'язаний із ціннісними ідеалами родини, роду, без яких українець не уявляє повноцінного, змістовного життя. Архетип жінки-матері ще із часів появи колядок та щедрівок, часто втілюється в образі української господині, берегині, котра опікується добробутом родини, про що писав відомий український етнограф О. Воропай. В етнічно виразному архетипі жінки-матері репрезентуються такі риси національного менталітету, як працьовитість, працелюбність, дбайливість, притаманні українській нації і є запорукою життєвого успіху взагалі, а не лише за гендорною ознакою. Оскільки в Україні жінка віддавна була берегинею і не лише матеріального, а й духовного, через етноархетип жінки-матері виявляється така риса етноментальності як традиціоналізм, який допускає тільки такі і з такою мірою запозичення з інших культур, які не порушували б традицію. Традиція є для українців більшим авторитетом, ніж окрема особистість. Традиція диктує українцям і поведінкові архетипи, що передаються із покоління в покоління. Наприклад, українська господиня буде використовувати будь-які засоби, що полегшать їй приготування їжі, але готувати вона буде сама. Це і є той поведінковий архетип, який був вихований традицією. Заглиблюючись у питання етимології, визнаємо архетип матері, що побутував вже з часів трипільської культури – трипільська богиня родючості Велика Матір усього сущого. Одним із різновидів архетипу жінки є мати-природа, що відтак трансформується в архетип Матері Землі, який у свою чергу переноситься на парадигму рідної землі - «неньки-України», створюючи архетип Матері-Батьківщини.

В сучасному світі надзвичайно важливо розуміти споконвічні традиції ставлення до жінки, бо у складний час перебудови людської ментальності можна загубити традиції свого народу, а отже і його душу. А, як не прикро, все це може призвести до втрати ментальності, до збідніння культури та втрати ідеалів людського буття.

1. Образ матері в українській культурі// <http://ukrainoznavstvo.livejournal.com/8636.html>
2. Щербань П.Формування духовної культури особистості / П. Щербань.// Рідна школа. – 1999. – № 7 - 8. – С. 20 - 22.